

Carina Gallo & Kerstin Svensson:

Victim Support and the Welfare State.

London and New York: Routledge, 2019, (166 sidor)

ISBN 978-1-138-58479-2

1980 öppnades det första stödcentret för brottsoffer i Malmö. Det fick, trots omfattande uppmärksamhet i media, stängas då inga brottsoffer infann sig. 1995 fanns 100 sådana lokala center samlade i organisationen BOJ, Brottsofferjouren Sverige.

Det är denna utveckling som Carina Gallo och Kerstin Svensson vill beskriva i *Victim Support and the Welfare State*. Framväxten av brottsofferjourerna analyseras i ljuset av entreprenörskap, institutionell utveckling, ideologi och välfärdsstatens förändring. Datamaterialet utgörs av BOJ:s arkiv som i sin helhet ställts till forskarnas förfogande.

Att enskilda personer som initiativtagare och pådrivare spelar roll i framväxten av brottsofferjourerna är helt tydligt. Det gäller också att vara rätt person på rätt plats när tiden är mogen. Och är inte tiden helt mogen får man hjälpa till. Inledningsvis var det kanske mer tillgång än efterfrågan. Entreprenörerna bidrog till efterfrågan genom att åka runt och starta lokalavdelningar och be polisen ringa upp brottsoffer och informera dem om brottsofferjourerna. Det ifrågasattes sedan på juridiska grunder om polisen hade rätt att göra det, men verksamheten hade då kommit igång.

En viktig del av de ursprungliga eldsjälarnas verksamhet var också lobbying. Myndigheter och politiker skulle uppvaktas både för medel och för att förmås inse vikten med brottsofferjourer. Av de politiska partierna visade högerpartiet Moderaterna tidigt intresse, och brottsofferfrågan drevs starkt under den borgerliga regeringen 1991-94.

BOJ följer den utveckling som nästan alla nya organisationer uppvisar, det vill säga de institutionaliseras. Med ett allt större antal lokalavdelningar följer krav på service från ett centralt kansli. Grundare och eldsjälarna blir tjänstemän, antalet centralt anställda hade stigit till 12 personer 2014, handböcker utformas, regler för de lokala brottsofferjourerna sätts upp och ideologiska positioner mejslas ut.

Ett ideologiskt ställningstagande gällde förhållandet till kvinnojourerna som BOJ naturligt måste förhålla sig till. Inom kvinnojoursveksamheten uppstod en ideologisk motsättning mellan ROKS, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, och SKR, Sveriges Kvinno- och Tjejjourers Riksförbund.

ROKS omfattade könsmaktsteorin, där alla män tjänar på att några män slår kvinnor genom att detta bidrar till ett samhälle där kvinnor förblir underordnade och män överordnade. SKR delade inte synen av mäns våld mot kvinnor som normalt utan betraktade våldet som ett socialt problem som krävde hjälp åt ett antal utsatta kvinnor.

BOJ tog avstånd från ROKS könsmaktsperspektiv, inklusive synen på män, då också många män arbetade i brottsofferjourerna. Istället närmade sig BOJ och SKR varandra. SKR sökte medlemskap i BOJ, och de två organisationerna flyttade in i gemensamma lokaler i Stockholm.

Ett annat ideologiskt viktigt ställningstagande gällde synen på gärningspersonen. BOJ har varit tydligt med att inte formulera förhållandet mellan brottsoffer och gärningsperson som ett nollsummespel. Detta kan ställas mot en nu vanlig tankefigur i svensk kriminalpolitik som formulerades officiellt av Moderaternas justitieminister i den borgerliga regeringen i början av 1990-talet: »Brottsoffrets upprättelse kräver gärningsmannens bestraffning«. BOJ har i stället betonat vikten av gärningspersonens rehabilitering för att därigenom minska risken för återfall och nya brottsoffer.

Denna strävan mot en icke-repressiv hållning är särskilt intressant i ett komparativt perspektiv. I bokens förord skrivet av Robert Elias framhålls hur brottsofferrörelsen i USA inspirerats av ett välfärdsstatligt tänkande men också av lag och ordning. Vid flera tillfällen har brottsofferorganisationer i USA uppträtt med en mycket straffinriktad agenda.

Denna skillnad mellan Sverige och USA hade gärna kunnat belysas närmare. BOJs inställning tycks här ligga i linje med en mer allmän svensk hållning. Studier av riksdagsmotioner om mäns våld mot kvinnor visade åtminstone för några år sedan att omtanken om kvinnan och inte behovet av ökade straff var helt dominerande. Nollsummespelet tycks vara tydligare i partitopparna, i den politiska retoriken och i regeringspropositioner.

Hur har då BOJ förhållit sig till politiska förslag? En närmare granskning av BOJs remissvar på kriminalpolitiska utredningar hade här varit intressant. Den svenska Brottsoffermyndigheten, som omfattat könsmaktsperspektivet, har i sina remissvar så gott som alltid tillstyrkt förslag om straffskärpningar.

Några ytterligare frågor inställer sig om BOJs hållning till gärningspersonerna. På BOJs förslag infördes Brottsofferfonden. Den finansieras med avgifter från dem som dömts för ett brott där domstolen kan döma till fängelse. Avgiften är för närvarande 800 kronor och betalas även av dem som dömts för ett brott som saknar ett konkret offer, till exempel ringa narkotikabrott. Det pedagogiska buds-

kapet är här att alla dömda oavsett brott utgör en enhetlig kategori som är ansvarig för alla brottsoffer.

På BOJs hemsida framställs också ett enhetligt brottsoffer som upplever starka psykiska reaktioner. Många grupper »särskilt sårbara« som är i behov av hjälp lyfts fram. En liknande bild framträder i BOJs tidskrift *Brottsoffer*. Det finns inget skäl att betvivla att dessa reaktioner och grupper existerar och är i behov av hjälp. Den massiva bilden av det homogena brottsoffret ger dock en beskrivning som kan tänkas bidra till den numer starka inriktningen på brottsoffret som får berättiga en alltmer repressiv kriminalpolitik. I den sociologiska och kriminologiska litteraturen finns andra analyser av brottsoffrets konstruktion.

I frågan om ideologi framhåller författarna också att frågan om mänskliga rättigheter drivits starkt av BOJ. Det är här något oklart om det enbart gällt att lyfta fram FN-resolutioner om mänskliga rättigheter för brottsoffer eller om de också har utsträckts till gärningspersonen. Heidi Mork Lomell har pekat på att skyddet för brottsoffret genom hänvisning till mänskilda rättigheter kan användas för att minska gärningspersonens traditionella rättigheter. När Sverige kritiserats av FN för att inte beakta narkotikabrukarens mänskliga rättigheter har landet försvarat sin politik genom hänvisning till FN att det är en mänsklig rättighet för barn att slippa växa upp i miljöer där det förekommer narkotika.

Den övergripande förklaring till BOJs uppkomst och utvecklingen som ges i boken rör kopplingen till välfärdsstaten. Varje kapitelrubrik utgör ett uttryck för välfärdsstatens förändring under den studerade perioden. Riktigt på vilket sätt var och en av rubrikerna anknyter till BOJs utveckling är inte helt tydligt. Dock är analysen av hur BOJs framväxt ska förstås i förhållande till den svenska välfärdsstaten klart kreativ.

Under välfärdsstatens glansdagar sågs inte behovet av separata brottsofferjourer. Den som var utsatt för skada eller lidande fick hjälp och kompensation av det allmänna socialförsäkringssystemet. Brottsligheten uppfattades också som ett samhälleligt och inte ett individuellt problem. Därmed krävdes samhälleliga eller strukturella åtgärder för att komma tillrätta med brottsligheten och därigenom minska antalet brottsoffer.

När det välfärdsstatliga tänkandet alltmer utmanas av ett neoliberalt, träder såväl den enskilda gärningspersonen som det individuella brottsoffret fram. Brottslingen och brottsoffret svarar mot varandra. Förklaringen är inte längre att »det är samhällets fel«. Motståndet mot förklaringar av mäns våld mot kvinnor utifrån ett könsmaktsperspektiv blir här intressant. Å ena sidan rör det sig om en ny teori som slår igenom på 90-talet. Å andra sidan är det en strukturteori som är mer besläktad med strukturella teorier som klassförtryck på 70-talet. Kvinnor

som en förtryckt kategori ersätts i en ny diskurs med enstaka misshandlade kvinnor som behöver hjälp.

Utvecklingen av BOJ ingår i en bredare kontext där frivilligorganisationer alltmer tar över i välfärdsstaten och där »sårbara grupper« lyfts fram på flera områden. En parallell utveckling mot alltmer fokus på brottsoffer förekommer också i andra länder, vilket påpekas i boken. Detta ställer samtidigt frågan om förklaringar utifrån diffusion vid sidan av funktion. Utvecklingen av svensk kriminalpolitik generellt har också tydliga likheter med den i andra västländer. En närmare prövning av tesen om betydelsen av den svenska välfärdsstatens förändring för brottsofferfrågans utveckling skulle då kanske kunna göras genom en jämförelse med andra länder.

Detta är förstås bara en önskan om mer. Redan nu har Carina Gallo och Kjerstin Svensson skrivit en bok som erbjuder ett tydligt kunskapsstillskott och en spännande analys.

Henrik Tham

Professor emeritus, Stockholms Universitet